Wanneer rechtvaardigheid belangrijk is

Een driehoeksverhouding tussen affectintensiteit, onzekerheid en rechtvaardigheid

Marjolein Maas en Kees van den Bos

Correspondentie: Marjolein Maas, Sociale en Organisatie Psychologie, Universiteit Utrecht, Postbus 80140, 3508 TC Utrecht; E-mail: m.maas@fss.uu.nl.

Samenvatting

In dit experiment wordt aangetoond dat er een driehoeksverhouding bestaat tussen ervaren rechtvaardigheid, affectintensiteit en zelfgerelateerde onzekerheid. Met andere woorden: individuele verschillen in hoe mensen affectief reageren op dagelijkse gebeurtenissen aan de ene kant en zelfgerelateerde onzekerheid aan de andere kant zijn bepalend voor wanneer ervaren rechtvaardigheid in de vorm van het wel of niet krijgen van inspraak in een beslissing belangrijk is. Mensen die gewoonlijk expressief reageren, reageren sterker op ervaren rechtvaardigheid wanneer ze zelfgerelateerde onzekerheid ervaren dan wanneer ze dit niet ervaren. In de discussie wordt ingegaan op implicaties van dit onderzoek en de overlap met het intuïtieve-experiëntiele en analytisch-rationalistische verwerkingsmodel van Epstein e.a. (1996).

Wanneer is rechtvaardigheid belangrijk? En wanneer hechten mensen daar zo een grote waarde aan? Voor deze vragen is nog weinig harde empirische evidentie gevonden, ondanks het feit dat verschillende onderzoekslijnen in de loop der tijd geprobeerd hebben deze vragen te beantwoorden (zie bijvoorbeeld Van den Bos & Lind, 2002). Eén van die onderzoekslijnen gaat na of processen die tot bepaalde uitkomsten leiden al dan niet eerlijk verlopen; ook wel procedurele rechtvaardigheid genoemd. Een veelvuldig gebruikte manier om dit te onderzoeken is mensen wel of niet de kans geven hun mening over een belangrijke beslissing te uiten. Ze krijgen met andere woorden ergens wel of geen inspraak over. Over het algemeen wordt gevonden dat mensen positiever reageren op inspraak en dat als eerlijker ervaren, dan geen inspraak, wat als oneerlijker ervaren wordt (Van den Bos, 1999).

Wanneer reageren mensen zo heftig op ervaren rechtvaardigheid; wanneer is rechtvaardigheid belangrijk voor ze? Eerder onderzoek toont aan dat de manier waarop en intensiteit waarmee mensen reageren op ervaren rechtvaardigheid afhankelijk is van individuele verschillen in affectintensiteit (Van den Bos, Maas, Waldring & Semin, 2003). Elk individu reageert met verschillende intensiteit op emotionele positieve en negatieve gebeurtenissen (Larsen, Diener & Emmons, 1986). Van den Bos e.a. (2003) tonen aan dat mensen die geneigd zijn sterk affectief te reageren op emotionele gebeurtenissen sterker reageren op ervaren rechtvaardigheid dan mensen die geneigd zijn zwak affectief te reageren. Dit suggereert dat ervaren rechtvaardigheid een affectieve aangelegenheid is waarin individuele verschillen een belangrijke rol spelen; rechtvaardigheid lijkt met name belangrijk te zijn voor personen hoog in affectintensiteit

Verschillend onderzoek toont aan dat situationele factoren, zoals onzekerheid, ervoor zorgen dat rechtvaardigheid belangrijk is voor mensen. Van den Bos en Lind (2002) suggereren in hun onzekerheidsmanagementmodel dat mensen waarde hechten aan rechtvaardigheid in onzekere situaties, omdat rechtvaardigheid hen helpt om te gaan met de ervaren onzekerheid of deze onzekerheid te reduceren. Ander onderzoek toont aan dat wanneer onzekerheid een saillant onderwerp is, mensen sterker reageren op ervaren rechtvaardigheid dan wanneer onzekerheid niet saillant is (Van den Bos, 2001). Dit suggereert dat ook onzekerheid een affectieve aangelegenheid is en personen die onzekerheid ervaren expressiever reageren op ervaren rechtvaardigheid dan mensen die geen onzekerheid ervaren.

Wat wordt verstaan onder onzekerheid? De onzekerheid waar wij het in dit artikel over hebben is zelfgerelateerde onzekerheid en gaat om gevoelens van onzekerheid die direct betrekking hebben op het zelf. Eenvoudig gezegd: je voelt je onzeker over jezelf. Tevens is het soort zelfgerelateerde onzekerheid waar wij het over hebben iets wat een persoon liever niet ervaart, omdat het diens mogelijkheden om beslissingen te maken en dingen te doen kan verstoren (McGregor & Marigold, 2003). Zelfgerelateerde onzekerheid kan in veel verschillende situaties opgeroepen worden. Een voorbeeld is wanneer je voor je gevoel slecht of onderpresteert op een voor jou op dat moment relevante taak, waarvan je dacht dat je die goed zou moeten kunnen maken.

Zowel rechtvaardigheid als onzekerheid blijken affectief geladen ervaringen te zijn waarop mensen al dan niet sterk of expressief reageren afhankelijk van individuele en situationele factoren. Daarom beargumenteren wij hier ook dat met name voor mensen die sterk affectief reageren op positieve en negatieve gebeurtenissen

(en dus hoog in affectintensiteit zijn) ervaren rechtvaardigheid belangrijk is in onzekere situaties. Met andere woorden, mensen hoog in affectintensiteit zullen sterker reageren op het al dan niet krijgen van inspraak wanneer ze zelfgerelateerde onzekerheid ervaren dan wanneer ze dat niet ervaren: ze zullen sterkere eerlijkheidsoordelen hebben en meer negatief affect ervaren.

Methode

Deelnemers. Honderdvierentwintig eerstejaarsstudenten van de Universiteit Utrecht namen deel aan het experiment, dat bestond uit een 2 (Affectintensiteit: Laag vs. Hoog) × 2 (Zelfgerelateerde Onzekerheid: Laag vs. Hoog) × 2 (Procedure: Inspraak vs. Geen Inspraak) factorieel ontwerp.

Experimentele procedure. Deelnemers vulden twee weken voor aanvang van het experiment de affectintensiteitschaal (Larsen e.a., 1986) in. Voorbeelditems zijn: "Ik kan overdreven enthousiast raken" en "Mijn negatieve stemmingen zijn niet zo intens van aard" (1 = nooit, 7 = altijd) (alfa = .83). In navolging van Larsen e.a. (1986), werden mensen met een mediaansplit geclassificeerd als hoog en laag in affectintensiteit (Mediaan = 4.54).

In een kamer namen de deelnemer en een vrouwelijke medewerker (Ander) tegenover elkaar plaats, achter een tafel. De onderzoeksleidster ging ernaast zitten en las de instructies voor. Er werd verteld dat de taak een belangrijke maatstaf was voor flexibiliteit van de geest en intelligentie. De deelnemer en Ander kregen beiden hetzelfde pakket met drie taken, die elk bestonden uit puzzels geënt op intelligentietesten. Benadrukt werd dat ze zo snel en nauwkeurig mogelijk moesten werken en dat de taken gemakkelijk waren. Gevoelens van zelfgerelateerde zekerheid werden gemanipuleerd doordat Ander in de zelfgerelateerde zekere (laag) conditie even snel de vragen beantwoordde als de deelnemer. Aan het eind van de taken werd dit door Ander benadrukt door de vraag van de proefleider hoe het ging te beantwoorden met: "We gingen gelijk op". Gevoelens van zelfgerelateerde onzekerheid werden gemanipuleerd doordat Ander in de zelfgerelateerde onzekere (hoog) conditie de vragen veel sneller wist te beantwoorden dan de deelnemer. Aan het eind van de taken werd dit door Ander benadrukt door de vraag van de proefleider hoe het ging te beantwoorden met: "Ja goed, ging lekker!".

Vervolgens werd de deelnemer gevraagd plaats te nemen achter een computer in dezelfde ruimte voor een tweede computertaak en werd Ander meegenomen naar een andere ruimte om dezelfde taak te kunnen maken. Er werd uitgelegd dat de deelnemer hierop vragen zou gaan beantwoorden en dat de computer aangesloten was op het netwerk en daardoor in verbinding stond met die van de onderzoeksleidster. De onderzoeksleidster verliet de kamer, waarna via de computer procedure gemanipuleerd werd. Dit gebeurde door de deelnemers expliciet wel of geen inspraak te geven door ze respectievelijk wel of niet naar hun mening te vragen over het feit dat ze nog een saaie taak van vijftien minuten zouden moeten doen aan het einde van het onderzoek.

Vervolgens werden eerlijkheidoordelen gemeten door deelnemers te vragen hoe eerlijk, rechtvaardig, terecht en gerechtvaardigd ze zich behandeld voelden. We hebben deze items gemiddeld tot een betrouwbare schaal voor procedurele eerlijkheidsoordelen (alfa = .96). Tevens werd negatief affect gemeten door te vragen hoe

boos, kwaad en woedend ze zich voelden over de manier waarop ze behandeld werden. We hebben deze items gemiddeld tot een betrouwbare schaal voor negatief affect (alfa = .93). Tot slot werd gecontroleerd voor de manipulaties van procedure en zelfgerelateerde onzekerheid.

Resultaten

Controle op de manipulaties. Driewegsvariantieanalyse op de vragen die de manipulatie voor zelfgerelateerde onzekerheid controleerden, toonde alleen hoofdeffecten aan voor de onzekerheidsmanipulatie: deelnemers twijfelden meer aan hun vermogen de opdrachten goed op te kunnen lossen in de onzekere conditie ($M = 3.31$) dan in de zekere conditie ($M = 2.76$), $F(1,116) = 4.20$, $p < .05$. Tevens twijfelden ze meer over het feit of ze goed gepresteerd hadden in de onzekere conditie ($M = 4.28$) dan in de zekere conditie ($M = 3.61$), $F(1,116) = 5.27$, $p < .05$. Dit suggereert dat de prestatiemanipulatie succesvol was in het oproepen van gevoelens van zelfgerelateerde onzekerheid.

Ook de vragen die de proceduremanipulatie controleerden toonden enkel hoofdeffecten voor procedure aan: in de inspraakconditie vonden deelnemers dat de proefleidster meer geïnteresseerd was in hun mening ($M = 4.94$) dan in de geen inspraakconditie ($M = 2.37$), $F(1,116) = 97.54$, $p < .001$. Tevens waren ze het meer eens met de stelling dat hun mening gevraagd werd in de inspraakconditie ($M = 3.96$) dan in de geen inspraakconditie ($M = 2.02$), $F(1,116) = 37.56$, $p < .001$. Dit toont aan dat de proceduremanipulatie succesvol was.

Eerlijkheidsoordelen. Driewegvariantieanalyse op de dichotome variabele affectintensiteit, zelfgerelateerde onzekerheid en procedure leverde, zoals verwacht, een hoofdeffect op voor affectintensiteit, $F(1,116) = 8.71$, $p < .01$, een hoofdeffect voor procedure, $F(1,116) = 39.52$, $p < .001$, en een significante drieweginteractie, $F(1,116) = 4.56$, $p < .05$. De gemiddelde eerlijkheidsoordelen staan vermeld in Tabel 1. Het hoofdeffect voor procedure toont aan dat de eerlijkheidsoordelen van deelnemers negatiever waren in de geen inspraakconditie dan in de inspraakconditie. Het hoofdeffect voor affectintensiteit toont aan dat de eerlijkheidsoordelen negatiever waren voor hoge affectintensiteit- dan voor lage affectintensiteitdeelnemers. Interessanter echter is dat de drieweginteractie aantoont dat het procedure-effect bij hoge affectintensiteit deelnemers optreedt in de zekere conditie, $F(1,122) = 7.22$, $p < .01$, $\eta^2 = 0.06$, maar dat het effect, zoals voorspeld, het sterkst is in de onzekere conditie, $F(1,122) = 17.45$, $p < .001$, $\eta^2 = 0.13$. Tevens werd gevonden dat het effect bij lage affectintensiteit deelnemers enkel optreedt in de zekere conditie, $F(1,122) = 7.47$, $p < .01$, $\eta^2 = 0.06$.

Negatief affect. Ook voor negatief affect leverde driewegvariantieanalyse op de dichotome variabele affectintensiteit, zelfgerelateerde onzekerheid en procedure, een hoofdeffect op voor procedure, $F(1,116) = 14.37$, $p < .001$, en een significante drieweginteractie, $F(1,116) = 6.91$, $p < .01$. De gemiddelde negatief affectscores staan vermeld in Tabel 1. Het hoofdeffect voor procedure toont aan dat negatief affect van deelnemers negatiever was in de geen inspraakconditie dan in de inspraakconditie. Interessanter echter is dat de drieweginteractie aantoont dat dit effect bij hoge affectintensiteit deelnemers in de onzekere conditie, $F(1,122) = 8.94$,

$p < .01$, $\eta^2 = .07$.optreedt. Bij lage affectintensiteit deelnemers treedt het op in de zekere conditie, $F(1,122) = 8.88$, $p < .01$, $\eta^2 = .07$.

Tabel 1 **Eerlijkheidsoordelen en negatief affect als functie van affectintensiteit,gevoelens van zelfgerelateerde onzekerheid en procedure**

		Lage affectintensiteit				Hoge affectintensiteit			
		Zelfzeker		Zelfonzeker		Zelfzeker		Zelfonzeker	
		M	*SD*	*M*	*SD*	*M*	*SD*	*M*	*SD*
Eerlijkheidsoordelen	Inspraak	6.25	0.59	5.39	1.04	5.18	1.07	6.00	1.06
	Geen inspraak	4.73	1.60	5.03	1.06	3.77	1.40	3.93	1.24
Negatief affect	Inspraak	1.17	0.39	1.75	1.08	1.63	0.89	1.33	0.45
	Geen inspraak	2.31	1.31	1.82	0.96	1.98	1.03	2.48	1.18

Noot. Hogere gemiddelden tonen eerlijkere procedures of meer negatief affect aan.

Discussie

Zoals voorspeld tonen de resultaten aan dat mensen *met name* sterk reageren op het al dan niet krijgen van inspraak wanneer ze zelfgerelateerde onzekerheid ervaren en als ze geneigd zijn sterk affectief te reageren op positieve en negatieve gebeurtenissen. Mensen die hoog in affectintensiteit zijn en dus sterk affectief reageren op positieve en negatieve gebeurtenissen, ervaren meer negatief affect en hun eerlijkheidsoordelen zijn sterker in condities waarin ze zelfgerelateerde onzekerheid ervaren.

Naast de gevonden effecten voor mensen die affectief intens reageren, vonden we ook effecten voor mensen die affectief niet zo intens reageren (lage affectintensiteit). Hun eerlijkheidsoordelen zijn sterker en zij ervaren meer negatief affect na het al dan niet krijgen van inspraak in condities waarin ze zelfgerelateerde zekerheid ervaren.

De gevonden resultaten lijken overeen te komen met ideeën van Epstein e.a. (1996), die zeggen dat personen informatie en dingen die gebeuren op twee manieren kunnen ervaren en verwerken, namelijk meer experiëntieel of meer rationalistisch. Het experiëntiele systeem is intuïtief, associatief, expressief en affectief en verwerkt informatie sneller. Het rationalistische systeem is meer analytisch, werkt met name bewust en via logische denkprocessen en verwerkt informatie langzamer. Hoe emotioneler geladen een situaties, des te meer domineert het experiëntiele systeem het denken van een persoon, aldus Epstein e.a. (1996). Mensen hoog in affectintensiteit, reageren expressief. Het feit dat ze sterker reageren op ervaren rechtvaardigheid als ze zelfgerelateerde onzekerheid ervaren zou, zo beargumenteren wij, te maken kunnen hebben met het feit dat het experiëntiele systeem een steeds belangrijkere rol gaat spelen naarmate een situatie meer emotioneel beladen raakt, waardoor hun expressiviteit benadrukt wordt. Mensen laag in affectintensiteit daarentegen reageren minder expressief op emotionele gebeurtenissen en de kans is groot, zo beargumenteren wij, dat ze de zaken meer benaderen in overeenstemming met het rationalistische systeem zoals genoemd door Epstein; ze wegen de voors en tegens van een situatie meer tegen elkaar af. We merken hier met nadruk op dat bovenstaande opmerkingen speculatief zijn. Verder onderzoek in deze lijn is dus belangrijk en zou zeer interessant zijn, aangezien

het meer evidentie op zou kunnen leveren voor de resultaten die wij hier gevonden hebben en voor de theoretische inslag die deze resultaten ons inziens zouden kunnen hebben; namelijk dat rechtvaardigheid een expressieve en affectieve aangelegenheid is en dat de vraag wanneer rechtvaardigheid belangrijk is voor mensen afhankelijk is van hun individuele eigenschappen (affectintensiteit) en ervaringen in bepaalde situaties (zelfgerelateerde onzekerheidservaringen).

We kunnen concluderen dat rechtvaardigheid met name belangrijk is ten tijde van onzekerheid voor mensen die affectief intens reageren. Er bestaat dus een driehoeksverhouding tussen ervaren rechtvaardigheid, individuele verschillen (affectintensiteit) en situationele factoren (zelfgerelateerde onzekerheid). Rechtvaardigheid is dus niet voor iedereen op ieder moment even belangrijk en met dit experiment hebben we een eerste stap gezet in het ontwikkelen van een model dat verder ingaat op de vraag wanneer rechtvaardigheid belangrijk is voor mensen, namelijk als ze in een affectief-experientiele staat verkeren.

Literatuur

Bos, K. van den (1999). What are we talking about when we talk about no-voice procedures? On the psychology of the fair outcome effect. *Journal of Experimental Social Psychology, 35*(6), 560-577.

Bos, K. van den (2001). Uncertainty management: The influence of uncertainty salience on reactions to perceived procedural fairness. *Journal of Personality and Social Psychology, 80*(6), 931-941.

Bos, K. van den & Lind, E.A. (2002). Uncertainty management by means of fairness judgements. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 34, pp. 1-60). San Diego: Academic Press.

Bos, K. van den, Maas, M., Waldring, I.E. & Semin, G. R. (2003). Toward understanding the psychology of reactions to perceived fairness: The role of affect intensity. *Social justice research, 16*(2), 151-168.

Epstein, S., Pacini, R., Denes-Raj, V. & Heier, H. (1996). Individual differences in intuitive-experiential and analytical-rational thinking styles. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*(2), 390-405.

Larsen, R.J., Diener, E. & Emmons, R.A. (1986). Affect intensity and reactions to daily life events. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*(4), 803-814.

McGregor, I. & Marigold, D.C. (2003). Defensive zeal and the uncertain self: What makes you so sure? *Journal of Personality and Social Psychology, 85*(5), 838-852.